

Time: 3 Hours

Total Marks: 100

Please check whether you have got the right question paper.

N.B. 1. All questions are compulsory. Attempt Sub question (A) or (B) of Question no. 5.

2. Figures to the right indicate full marks.

3. Students answering in the regional language should refer in case of doubt to the main text of the paper in English.

4. Draw neat diagrams wherever necessary.

Q1. Answer any TWO questions of the following.

20

- Write a note on Human Development Index (HDI).
- Explain Sen's capability approach.
- Write a note on Millennium Development Goals (MDGs).

Q2. Answer any TWO questions of the following.

20

- Explain Rostow's five stages of economic growth.
- Explain Leibenstein's critical minimum effort thesis.
- Critically evaluate Lewis model of unlimited supply of labour.

Q3. Answer any TWO questions of the following.

20

- Discuss the measures to eradicate inequality.
- Explain the meaning and features of Microfinance Services.
- What are the causes and effects of urbanization?

Q4. Answer any TWO questions of the following.

20

- Explain the role of technology in economic development.
- Briefly explain the history of economic planning in India.
- Explain the meaning and types of economic planning.

Q5. A) Write short notes on any TWO of the following.

20

- Difference between Economic Growth and Economic Development.
- Schumpeter's Theory of Development.
- Causes and Effects of Migration.
- Meaning and Features of Infrastructure.

OR

B) Multiple choice questions, select an appropriate option.

20

- The concept of economic development is -----.
  - Very broad and complex
  - Limited
  - complex
  - Narrow
- Which of the following are the components of the human development index?
  - Life expectancy, consumption, education
  - Life expectancy, Knowledge and education, Standard of living
  - Income, consumption, standard of living
  - Income, Consumption, Health

- 3) It is not possible to solve the ..... without considering the problem of population growth.
  - a) Poverty and production problem
  - b) Consumption and income problem
  - c) Problems of poverty and hunger
  - d) Problem of remuneration of factors of production
- 4) Green Gross Domestic Product Index is an ..... of Economic resources.
  - a) Alternate index
  - b) Relative index
  - c) Absolute index
  - d) Per Capita Income Index
- 5) Important factors that develop capacity are .....
  - a) Poverty alleviation, unemployment alleviation, unequal distribution of production.
  - b) Education, Health, Nutrition.
  - c) Increase in private property, increase in private ownership, privatization of education.
  - d) Privatization of health services, liberalization of education, distribution of cheap nutrition.
- 6) The Millennium Development Goals (MDGs) which include.....
  - a) Eight goals
  - b) Fourteen goals
  - c) Twenty goals
  - d) None of the above
- 7) Which of the following are not the MDGs Goals?
  - a) Eradicate extreme poverty and hunger
  - b) Achieve universal basic education
  - c) Promote gender equality and empower women
  - d) None of the above
- 8) Which of the following are the correct stages of Growth according to Rostow's?
  - a) The Traditional Society
  - b) The Pre-conditions for take off
  - c) The take-off
  - d) All of the above
- 9) Who among the following propounded the Big Push Theory?
  - a) Rostow
  - b) Rosenstein Rodan
  - c) Samuelsson
  - d) Domar
- 10) Which of the following is not the development model?
  - a) Schumpeter theory
  - b) Big push Theory
  - c) Lewis Model
  - d) Ragner Nurkse's Theory
- 11) Poverty is a ..... phenomenon.
  - a) Individual
  - b) Joint
  - c) Dual
  - d) Multidimensional

- 12) ... is the average of the differences between the income of each individual poor and the poverty line.
- The poverty gap
  - Head Count Ratio
  - Human Poverty
  - Relative Poverty
- 13) The inclusive growth strategy was first introduced in the...
- 9th five year plan
  - 10th five year plan
  - 11th five year plan
  - 12th Five Year Plan
- 14) Microfinance provides a range of services to poor households including the following except -----.
- Credit
  - Savings
  - Insurance
  - Foreign exchange
- 15) Urbanization is commonly understood to mean the -----.
- The growth of cities
  - Geographical area
  - Political unit
  - Non-agricultural administrative unit
- 16) Pradhan Mantri Gram Sadak Yojana (PMGSY) is a .....centrally sponsored scheme.
- 100%
  - 75%
  - 50%
  - 90%
- 17) Which of the following are the measures to eradicate inequality?
- Fiscal Measurement
  - Progressive Direct Taxes
  - Subsidies
  - All of the Above
- 18) Which of the following statement is true?
- Majority of the population is into the informal sectors.
  - Formal sector includes all jobs with specific working hours and regular wages and the worker's job is assured.
  - Both a and b are true
  - Neither a nor b true
- 19) Which of the following are not the features of infrastructure?
- Infrastructure generally falls in the category of public good
  - Investment in infrastructure is high cost
  - Infrastructure provides external economies or advantages
  - None of the Above
- 20) The .....refers to a type of technology that is considered environmentally friendly based on its production process or its supply chain.
- Black Technology
  - Blue Technology
  - Green Technology
  - White Technology

*****

(मराठी रुपांतर)

वेळ: 3 तास

एकूण गुण: १००

कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे का ते तपासा.

सूचना: १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत. प्रश्न क्र. ५ मध्ये (अ) व (ब) उप प्रश्नांमधील कोणताही एक उप प्रश्न सोडवा.

२. उजवीकडील आकडे पूर्ण गुण दर्शवतात.

३. प्रादेशिक भाषेत उत्तर देणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी शंका असल्यास पेपरच्या मुख्य मजकुराचा इंग्रजीमध्ये संदर्भ द्यावा.

४. आवश्यक तेथे नीटनेटक्या आकृत्या काढा.

प्र १. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) मानव विकास निर्देशांक (HDI) वर टीप लिहा.

ब) सेन यांचा क्षमता दृष्टिकोन स्पष्ट करा.

क) सहस्र विकास लक्ष्ये/उद्दिष्टे (MDGs) वर टीप लिहा.

प्र २. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) रोस्टोने सांगितलेले आर्थिक वृद्धीचे पाच टप्पे स्पष्ट करा.

ब) लीबेस्टाईनचा गंभीर किमान प्रयत्न प्रबंध स्पष्ट करा.

क) लुईसच्या अमर्यादित श्रम पुरवठा प्रतिमानाचे समालोचनात्मक मूल्यांकन करा.

प्र ३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) असमानता/विषमता नष्ट करण्याच्या उपायांची चर्चा करा.

ब) सूक्ष्म वित्त सेवांचा अर्थ आणि वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

क) शहरीकरणाची कारणे आणि परिणाम काय आहेत?

प्र ४. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) आर्थिक विकासातील तंत्रज्ञानाची भूमिका स्पष्ट करा.

ब) भारतातील आर्थिक नियोजनाचा इतिहास थोडक्यात सांगा.

क) आर्थिक नियोजनाचा अर्थ आणि प्रकार स्पष्ट करा.

प्र ५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा.

२०

अ) आर्थिक वृद्धी आणि आर्थिक विकास यातील फरक.

ब) शुम्पीटरचा विकासाचा सिद्धांत.

क) स्थलांतराची कारणे आणि परिणाम.

ड) पायाभूत सुविधांचा अर्थ आणि वैशिष्ट्ये.

किंवा

२०

ब) खालील बहु पर्यायी प्रश्नांसाठी योग्य पर्याय निवडा.

- 1) आर्थिक विकासाची संकल्पना ही ----- आहे.
  - a) अतिशय व्यापक व गुंतागुंतीची
  - b) मर्यादित
  - c) गुंतागुंतीची
  - d) संकुचित
- 2) मानव विकास निर्देशांकाचे खालीलपैकी कोणते घटक आहेत?
  - a) आयुर्मान, उपभोग, शिक्षण
  - b) आयुर्मान, ज्ञान आणि शिक्षण, जीवनमान
  - c) उत्पन्न, उपभोग, राहणीमान
  - d) उत्पन्न, उपभोग, आरोग्य
- 3) लोकसंख्या वाढीच्या समस्येचा विचार केल्याशिवाय ..... सोडवणे शक्य नाही.
  - a) गरिबी आणि उत्पादन समस्या
  - b) उपभोग आणि उत्पन्न समस्या
  - c) गरिबी आणि उपासमारीची समस्या
  - d) उत्पादन घटकांच्या मोबदल्याची समस्या
- 4) हरित सकल देशांतर्गत उत्पादन निर्देशांक हा आर्थिक संसाधनांचा ..... आहे.
  - a) वैकल्पिक निर्देशांक
  - b) सापेक्ष निर्देशांक
  - c) निरपेक्ष निर्देशांक
  - d) दरडोई उत्पन्न निर्देशांक
- 5) क्षमता विकसित करणारे महत्वाचे घटक ----- हे आहेत.
  - a) गरिबी निर्मूलन, बेरोजगारी निर्मूलन, उत्पादनाचे असमान वितरण
  - b) शिक्षण, आरोग्य, पोषण
  - c) खाजगी मालमत्तेत वाढ, खाजगी मालकी वाढ, शिक्षणाचे खाजगीकरण
  - d) आरोग्य सेवांचे खाजगीकरण, शिक्षणाचे उदारीकरण, स्वस्त पोषाहार वितरण
- 6) सहस्राब्दी विकास उद्दिष्टे (MDGs) ज्यामध्ये ..... आहेत.
  - a) आठ उद्दिष्टे
  - b) चौदा उद्दिष्टे
  - c) वीस उद्दिष्टे
  - d) वरीलपैकी कोणतेही नाही

7) खालीलपैकी कोणती MDGs उद्दिष्टे नाहीत?

- a) अत्यंत गरिबी आणि उपासमार निर्मूलन करणे.
- b) सार्वभौमिक मूलभूत शिक्षण प्राप्त करणे.
- c) स्त्री-पुरुष समानतेला प्रोत्साहन देणे आणि महिलांचे सक्षमीकरण करणे.
- d) वरीलपैकी कोणतेही नाही.

8) रोस्टोनुसार पुढीलपैकी कोणते वाढीचे योग्य टप्पे आहेत?

- a) पारंपारिक समाज
- b) उड्डाणासाठी पूर्व शर्ती
- c) उड्डाण/टेक ऑफ
- d) वरील सर्व

९) खालीलपैकी कोणी बिग पुश सिद्धांत मांडला?

- a) रोस्टो
- b) रोझेनस्टाईन रोडन
- c) सॅम्युअलसन
- d) डोमर

10) खालीलपैकी कोणते विकास मॉडेल नाही?

- a) शुम्पीटर सिद्धांत
- b) मोठा धक्का सिद्धांत
- c) लुईस मॉडेल
- d) रॅंगनर नर्कसेचा सिद्धांत

11) दारिद्र्य ही एक ..... घटना आहे.

- a) वैयक्तिक
- b) संयुक्त
- c) दुहेरी
- d) बहुआयामी

12) ----- म्हणजे प्रत्येक गरीब व्यक्तीचे उत्पन्न आणि दारिद्र्यरेषा यातील फरकांची सरासरी होय.

- a) दारिद्र्य/गरिबी अंतर
- b) शिरगणती गुणोत्तर
- c) मानवी दारिद्र्य
- d) सापेक्ष दारिद्र्य

13) सर्वसमावेशक वाढीचे धोरण प्रथम ----- मध्ये सादर करण्यात आले.

- a) 9 वी पंचवार्षिक योजना
- b) 10 वी पंचवार्षिक योजना
- c) 11 वी पंचवार्षिक योजना
- d) 12 वी पंचवार्षिक योजना

14) सूक्ष्म वित्त ----- वगळता गरीब कुटुंबांना अनेक सेवा प्रदान करते.

- a) पत
- b) बचत
- c) विमा
- d) परकीय चलन

15) शहरीकरणाचा अर्थ सामान्यतः ----- समजला जातो.

- a) शहरांची वाढ
- b) भौगोलिक क्षेत्र
- c) राजकीय एकक
- d) बिगर कृषी प्रशासकीय युनिट

16) प्रधानमंत्री ग्राम सडक योजना (PMGSY) ही ..... केंद्र पुरस्कृत योजना आहे.

- a) 100%
- b) 75%
- c) 50%
- d) 90%

17) विषमता दूर करण्यासाठी खालीलपैकी कोणते उपाय आहेत?

- a) वित्तीय मापन
- b) प्रगतीशील प्रत्यक्ष कर
- c) अनुदाने
- d) वरील सर्व

18) खालीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे?

- a) बहुसंख्य लोकसंख्या अनौपचारिक क्षेत्रात आहे.
- b) औपचारिक क्षेत्रामध्ये कामाचे विशिष्ट तास आणि नियमित वेतन असलेल्या सर्व नोकऱ्यांचा समावेश होतो आणि कामगारांच्या नोकरीची खात्री असते.
- c) a आणि b दोन्ही सत्य आहेत
- d) a किंवा b दोन्ही सत्य नाही

19) पायाभूत सुविधांची वैशिष्ट्ये खालीलपैकी कोणती नाहीत?

- a) पायाभूत सुविधा सामान्यतः सार्वजनिक हिताच्या श्रेणीत येतात.
- b) पायाभूत सुविधांमधील गुंतवणूक जास्त खर्चाची असते.
- c) पायाभूत सुविधा बाह्य मित्तव्ययता किंवा फायदे प्रदान करतात.
- d) वरीलपैकी कोणतेही नाही

20) ..... तंत्रज्ञानाच्या प्रकाराचा संदर्भ देते जे त्याच्या उत्पादन प्रक्रियेवर किंवा त्याच्या पुरवठा साखळीवर आधारित पर्यावरणास अनुकूल मानले जाते.

- a) ब्लॅक टेक्नॉलॉजी
- b) ब्लू टेक्नॉलॉजी
- c) ग्रीन टेक्नॉलॉजी
- d) व्हाईट तंत्रज्ञान

*****